

דף שבועי

בס"ד

פרשת כי תצא, תשפ"ד, מספר 1586

טוהר המידות במשקולות ובמידות בראי נבכי הנפש

אברהם גוטליב

מרשותו משקולות ומידות פגומים, כדי למנוע השלכות פסיכולוגיות שליליות על נפש האדם. התורה מדברת, אפוא, 'חינוך ופסיכולוגיה' עוד בטרם הוכרו נושאים אלה כתחומי מחקר, בשלהי המאה ה-20, במטרה לשמור על אופיו היהודי-מוסרי של האדם. התורה מבינה בנבכי הנפש של האדם, שמטבע ברייתו הוא נתון להשפעת הרגשות והיצרים, והיא מתייחסת אליו בהתאם.

המטרה היא למנוע בעוד מועד פגיעה בחברה הדרושה בחיים בין אדם לחברו, למען קיום החברה ויישוב העולם. השגת המטרה אמורה להיעשות באמצעות הצבת גבולות לאדם, וניתובו לדרך הישר והטוב גם במישורים הנפשי והרגשי. המטרה היא, שבעתות משבר לא יהיו לו פיתויים בדמות משקולות ומידות בלתי תקינים שיביאוהו למצב של 'חוסר מצפון' ו'אי איכפתיות' מהאחר, עד כדי נכונות לרמותו.² בדרך משל טבע האמורא רבא כלל חשוב: "פְּרָצָה קוֹרְאָת לְגַנְבִּי" (סוכה כו ע"א). התכלית היא למנוע מצב שהמשקולות והמידות הלוא תקינים "יוכשרו" לפתע ויפגעו בלקוחות. כך תיווצר "גניבה" תרתי משמע; גניבה פיזית וגניבת דעת, כולל גניבת דעת עליון.

במדור "שורש המצוה", המדור הפסיכולוגי-חינוכי בספר החינוך, המחבר אומר (מצוה רנט): שורש מצוות היושר והרחקת הגזל והתרמית מבין בני אדם ידוע לכל בן דעת.

ספר החינוך מדגיש שזו מצווה הידועה לכל בן דעת, כי מצופה מן האדם המתורבת להתנהג בדעת ובתבונה לפי השכל הישר, ולהתרחק מכל סוגי הרמאויות. מאחר שיש גם בני אדם אחרים המתנהגים אחרת, התורה מזהירה אותם בעזרת הצבת גבולות לחיים.

בפרשתנו, המציבה לאדם גבולות לחיים נכונים, אנו מוצאים קריאה מיוחדת ומודגשת של התורה לאדם באמצעות שתי מצוות 'לא תעשה', להימנע מלהחזיק ברשותו משקולות ומידות פגומים ולהשתמש רק במשקולות תקינים:

לֹא־יִהְיֶה לְךָ בְּכִסֶּף אָבֶן וְאָבֶן גְּדוֹלָה וְקִטְנָה (שני סוגי משקולות). לֹא־יִהְיֶה לְךָ בְּבִיתְךָ אֵיפָה וְאֵיפָה גְּדוֹלָה וְקִטְנָה (שני סוגים של מידות נפח). אָבֶן שְׁלֵמָה וְצֶדֶק יִהְיֶה לְךָ אֵיפָה שְׁלֵמָה וְצֶדֶק יִהְיֶה לְךָ לְמַעַן אֲרִיכוּ יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הָ אֶ-לֶהֶיךָ נָתַן לְךָ (דב' כה: יג-טז).

כתובים אלה מעלים שאלה הטעונה בירור: איסור רמאות במשקולות ומידות מופיע בתורה כבר קודם לכן, בספר ויקרא בפרשת קדושים, בניסוח משפטי בלשון רבים:

לֹא תַעֲשׂוּ עוֹל, בְּמִשְׁפֵּט בְּמִדָּה בְּמִשְׁקָל וּבְמִשׁוֹרָה. מֵאֲזִי צֶדֶק אֲבִי צֶדֶק, אֵיפַת צֶדֶק וְהֵן צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם. אֲנִי ה' אֶ-לֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם (יט: לה-לו).

אם כך, מדוע לא הסתפקה התורה בציווי זה, ובחירה לעסוק שוב בנושא ובהרחבה, והפעם בלשון יחיד בקריאה אישית: "לא יִהְיֶה לְךָ" במשמעות של 'הימנע'; סלק מרשותך משקולות ומידות פגומים, ואחרי הצו הזה – תיאור חשיבות השימוש באמצעים תקינים.

זאת ועוד, מדוע התורה צריכה בכלל לומר דבר כה ברור ומובן מאליו? האם יש אדם שיבחין במשקולות ובמידה שאינם תקינים, ולא ישמידם במיידית, גם אם לא יורו לו לעשות זאת?

התשובה היא, שלדאבונו יש, ואף לא מעט, בני אדם כאלה. בפרשתנו התורה עוסקת שוב במשקולות ובמידות תקינים כמסר נוסף, חינוכי-ערכי, בגדר 'מצווה מבארת', המשלימה את הנאמר כבר בפרשת קדושים, בדומה למצוות נוספות הנשנות בספר דברים כ'מצוות מיוחדות' או כ'מצוות מבוארות'. בפרשתנו, כאמור, מדובר ב'מצווה מבארת'. התורה קוראת לאדם להוציא

1 כהמלצת התורה המיטבית לאדם: "וְעִשִּׂיתָ הַיָּשֵׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי ה' לְמַעַן יִיטֵב לְךָ" (דב' ו:יח). ואונקלוס מתרגם: הַיָּשֵׁר וְהַטּוֹב: דְּכָשֵׁר וְדִתְקִין – כֶּשֶׁר וְתִקֵּן.
2 מצב זה הוא מְזַנֵּק, תגובת 'טריגר' כגורם-מְנִיעַ: ראו על כך בהרחבה באתר אוניברסיטת צפון קרוליינה, בקישור: <https://caps.unc.edu/self-help/understanding-mental-health-triggers>

* ד"ר אברהם גוטליב, מרצה ל"יהדות, הגות והתנהגות" בביה"ס ללימודי יסוד ביהדות.

והמשקלות, כך כאן תורת המצוות החברתיות לבאי הארץ מסיימת במצווה להשתמש אך ורק במידות ומשקלות מדויקים, ובאזהרה מפני עבירה על מצווה זו. שם ביארנו את ההלכות הנוגעות לעניין זה, וצינינו את המשמעות העמוקה ואת החשיבות הרבה שהתורה מייחסת ליושר בעסקי ממון, לשמירת האופי היהודי. משום כך התורה מכריזה שיהודי שאינו ישר במשקל, במידה ובמניין וכדומה, הרי הוא מתועב בעיני ה', ולפיכך "עונשן של מדות" נזכר בנשימה אחת עם "עונשן של עריות", והוא אף קשה הימנו (עי' להלן). יושר בעסקי ממון הוא עיקרון בסיסי של אדם יהודי חברתי, כדרך שמוסריות בענייני אישות היא עיקרון בסיסי של אדם יהודי מוסרי... שם נאמר: "לא תעשו עול במשפט" וגו' (וי' יט: לה-לו), ללמדנו שמדידה, שקילה, מניין, עשיית חשבון וכדומה, יש בהם משום עשיית משפט, ומשפט זה נמסר לנאמנותו של כל יחיד. כאן נמסרו מצוות אלה לעם העומד להיכנס לארץ, העתיד לעסוק במסחר, ונאמר כאן, שעצם הבעלות על מידות ומשקלות בלתי מדויקים, עצם היותם ב"כיסך" (פס' טו), ב"ביתך" (פס' טז), אסורים. בכך נצטוונו למנוע כל אפשרות ומראית עין של שימוש לרעה.

המסר לחיינו: לדבוק בטוהר המידות במשקולות ובמידות ולהיטיב כך את החיים. נמצאנו למדים, שבפרשתנו התורה באה להדגיש את החשיבות העצומה לחיים של העם היהודי כעם קדוש, האמור להתנהג לפי טוהר המידות, 'תרתית משמע': טוהר המידות במשקולות ובמידות וטוהר המידות בהתנהגות האנושית. לדברי הרש"ר הירש, התורה הוסיפה כאן בפרשתנו תובנה חשובה לחיים: על האדם להימנע מכל אפשרות ומראית עין של שימוש לרעה במשקולות ומידות פגומים, גם כשאין בדעתו לעשות בהן שימוש מעשי. כך האדם מסגל לעצמו דפוסי התנהגות חיוביים וישרים בכל תחומי החיים, שייטיבו עימו מאוד וגם עם סביבתו. בדרך זו הוא יתרום ליישוב החברה וקיום העולם.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

בדרך זו הלך השל"ה הקדוש (צפת, המאה ה-16) שהדגיש את ייחודו של עם ישראל: "טעם מצוה זו: להרחיק הגזל והחמס מעם קדוש". הרמאות אינה מתאימה חינוכית וערכית לעם ישראל כעם קדוש. **יש לשים לב לעובדה, שהמשקולות חייבת להיעשות דווקא מאבן**, מאבן חזקה שאינה מתפוררת ונשחקת. כבר חז"ל נדרשו לעניין, בהסבירם שאבן וגם זכוכית, בניגוד למתכות, אינן מעלות חלודה ומתחסרות, כפי שמסכם ספר החינוך (מצוה רנט), בדיני המצווה: כגון מה שאמרו זיכרונם לברכה (בבא בתרא פט ע"א) שאין עושין משקלות של בדיל ועופרת וכל שאר מיני מתכות, מפני שמעלין חלודה ומתחסרין, אבל עושין אותן של אבן וזכוכית וכיוצא בהן.

וכדברי הגמרא שם בהרחבה:

(ועוד בעניין התקנת משקולות) **תנו רבנן: אין עושין משקלות לא של בעץ (בדיל) ולא של אבר (עופרת), ולא של גיסטרון (תערובת מתכות), ולא של שאר מיני מתכות**, משום שכל אלה נשחקים במשך הזמן, ונמצאים הקונים מפסידים, כיון שמשלמים עבור משקל גדול יותר ממה שקיבלו בפועל. **אבל עושה הוא של צונמא (אבן קשה) ושל זכוכית.**

לפי חז"ל התורה ציינה דווקא אבן קשה כחומר גלם של משקולות שיש לקחת מלכתחילה, כי היא אינה מתפוררת ונשחקת או מחלידה, וכך משקלה הראשוני אינו נפגם.

נקודה נוספת שיש לשים אליה לב בפרשתנו היא **ההבטחה לאריכות ימים לכל מי שיקפיד כדרישת התורה על משקולות ומידות**. הבטחה זו מופיעה רק בפרשתנו ולא בפרשת קדושים. זאת ועוד, לצד ההבטחה לאריכות ימים אין תוספת של המשפט "ולמען ייטב לך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך". תוספת זו מופיעה במצוות 'שילוח הקן' בתחילת פרשתנו (דב' כב:ז) ובמצוות כיבוד הורים (דב' ה:טו). היא אינה נמצאת בנוסח של עשרת הדיברות בספר שמות (כ"ב). כך, בהסתכלות עתידית לפי השכל הישר, האדם שיצליח לנהוג כשורה ולא להחזיק ברשותו משקולות ומידות פגומים כדי לרמות באמצעותם, יש לו סיכוי שלא להידרדר לפשע, לחיות בשקט ושלווה ולזכות לאריכות ימים בטוב. רוח הבריות תהא נוחה הימנו כיהודי-מוסרי, ואף רוח ה', כפי שמיטיב לבאר רש"ר הירש בהגותו הפרשנית חינוכית-אקטואלית לתורה:

למען יאריכון ימך וגו', משך קיומך המדיני על אדמתך תלוי ביושר והגינות דקדקניים בעסקי ממון, אשר ה' אלוהיך דורש אותם ממך, ואשר צריכים להיות תכונה בסיסית של אופייך הלאומי.

רש"ר הירש, מוסיף ומציין נקודת ביאור משמעותית חשובה:

כדרך שהפרק החשוב על קדושת החיים (וי' ט"ט) מסתיים במצווה של יושר המידות